

SAMLAREN

TIDSKRIFT
FÖR
SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 15

1934

UPPSALA 1934

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1934

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

34454

EN FÖRBISEDD GEIJERRECENSION.

AV

HARALD ELOVSON.

Under första tredjedelen av adertonhundratalet förekommo på skilda håll i vårt land folkliga väckelserörelser, som inte blott gävo myndigheterna, de kyrkliga såväl som de världsliga, åtskilligt att tänka på men också blevo föremål för den bildade allmänhetens uppmärksamhet och eftertanke. Den motsättning, som uppstod mellan kyrkoledning och de av väckelsen gripna, de s. k. läsarna, hade emellertid i regel icke sin grund i dogmatiska meningsskiljaktigheter utan gällde vanligen kyrkodisciplin och kyrkomyndighet. Då läsarna, uppfyllda av djup misstro mot prästerna och deras »böcker», drogo sig bort från gudstjänsterna för att samlas i hemmen till uppbyggelse för sig själva, blev frågan om lekmannakonventiklarna åter aktuell. Detta gällde inte minst ifråga om norrlandsläseriet, den märkligaste och för svenskt kyrkoliv betydelsefullaste av dessa folkliga väckelserörelser. Denna hittills så gott som helt outforskade religiösa företeelse, som har sin viktigaste förutsättning i den norrländska herrnhutismen under senare hälften av sjuttonhundratalet, uppstod vid adertonhundratalets början i övre Norrland, där Piteå synes ha varit dess första centrum, men spred sig så småningom söderut för att under 1820-talet bli en andlig rörelse av stora mått med huvudhärddar i Ångermanland och Hälsingland. Det var givetvis män och kvinnor ur allmogen och det lägre borgerskapet i de små sjöstäderna, som i främsta rummet rekryterade läsarnas leder, men även en och annan person ur samhällets högre klasser anslöt sig till rörelsen. Det hände också, att lägre eller obefordrade prästmän, som i härkomst och religiös erfarenhet stodo närmare de väckta, grepos av dessas tro och själva uppträdde som väckelsepredikanter. Det högre prästerskapet däremot ställde sig här liksom i andra delar av landet, som hemsöktes av dessa väckelse-

rörelser, genomgående fientligt mot läsarna och påkallade gång på gång myndigheternas ingripande mot »oväsendet». Genom kommissioner och visitationer, kungörelser och varningar försökte också de världsliga och kyrkliga myndigheterna återställa lugnet. Dessa försök blevo dock utan egentlig framgång.¹ Det var därför helt naturligt, att Frans Michael Franzén, sedan han 1831 utnämnts till biskop i Härnösand, snart skulle rikta sin uppmärksamhet mot läseriet i stiftet. När han under sitt första besök i den norrländska stiftsstaden sommaren 1832 utfärdade sitt den 24 juli dagtecknade herdabrev, hade han ägnat det helt åt »det mellan Lärare och Åhörare här och der i Stiftet yppade missförstånd».²

Man har ofta framhållit, att Franzén med åren blev tämligen ortodox. Så har t. ex. hans inträde som vice preses i Stockholmskonsistoriet 1826 betecknats som en avgjord förstärkning av det ortodoxa draget i huvudstadens kyrkliga liv.³ Det kan därför vara av intresse att konstatera, att Franzén i sitt herdabrev visar sig inte vara utan sympatier för de religiösa rörelserna bland folket, åtminstone så länge de inte taga sig alltför störande former. »Hvad detta Stift beträffar», skriver han efter att ha erinrat om de religiösa oroligheterna i de södra stiftet, »så har det hos alla vänner af en sann Christendom varit ämne både till glädje och bekymmer, att förnimma de här redan för längre tid sedan sporda tecknen till en andelig väckelse, hvars olika verkningar på särskilda orter och tider bevisat sig i ett stilla, laglydigt, ärligt, nyktert, anständigt, i alla afseenden oförvitligt, med ett ord, Christligt uppförande, på andra åter medfört oordningar och förvillelser af den mest betänkliga beskaffenhet.» »Sådana pläga väl sällan uteblifva», fortsätter han, »när någon ting mer än vanligt för Guds rike skall uträttas; ty då resa sig äfven ur mörkrets rike dess andar till mer än vanlig verksamhet. Men så mycket mer åligger det oss väktare på Sions murar, att vara uppmärksamma på fienden, som skapar sig till en ljusens Engel, för att i sjelfva helgedomen lägga sina försåt, af sjelfva Guds ord knyta sina snaror.» Den nye stiftschefen drager inte i betänkande att påminna sina underordnade ämbetsbröder om, att dessa i den allmänna meningen inte framstodo utan skuld till

¹ För denna kortfattade redogörelse för väckelserörelserna i Sverige under början av 1800-talet hänvisas till GUNNAR WESTIN, *Georg Scott och hans verksamhet i Sverige I*, Stockholm 1929, s. 20—49.

² Herdabrevet är opaginerat.

³ GUNNAR WESTIN, a. a. I, s. 54.

»dessa afvikelser och förargelser, öfver hvilka klagan blifvt förd ända till högre ort». Dessa klagomål hade gått i tvenne varandra rakt motsatta riktningar. Man hade förebrått prästerna i allmänhet, att de genom blomsterrika, tomt moraliserande predikningar, trög och försumlig själavård, bristande tillsyn över församlingslivet och »ett otidigt och obetänkt nit emot alla yttringar af större gudaktighet, och ett icke blott kallt, utan hånfullt bemötande af väckta, om sin salighet bekymrade själar» i inte ringa grad varit anledning till sektrörelserna. Å andra sidan hade man beskyllt en del prästmän för att ha förvärrat situationen genom att »i afsigt att samla omkring sig en stor myckenhet af åhörare» ha »icke endast oftare blåst i Domens basuner än förklarat Guds ord, utan ock satt sig sjelfva på Herrans domstol vid evighetens portar, för att döma öfver lefvande och döda». Mjukt men bestämt tager Franzén avstånd från dem, mot vilka man med skäl kunde rikta någon av dessa beskyllningar. Han manar de avvisande till förståelse för läsarna. »En rättsinnig Lärare» skall inte förblanda dem, »som med en särskilt, men stilla andakt uppbygga sig sjelfva och hvarandra, och genom en oförvitlig lefnad bevittna sin Christendom», med dem, som »sätta sig emot allmän lag och kyrkoordning, eller under en skenbar gudaktighet tillåta sig de gröfsta utsväfningar, och ej blygas att i Jesu namn, vid korssets fot, under trons altar söka en fristad för alla laster och brott». Han skall ej heller »hos de af blott oförstånd felaktiga misskänna det goda i deras åsyftning». Gemen-samma andaktsövningar, som inte skilja deltagarna från den övriga församlingen och den offentliga gudstjänsten, må enligt biskopens mening »snarare befrämjas än åtalas, helst på sådana orter, der en stor aflägsenhet ifrån kyrkan hindrar en flitig kyrkogång». De förbehåll, som Franzén gång på gång gör, vittna emellertid om att hans sympati för läsarna, som helt naturligt var, hade bestämda, inte alltför vida gränser. Detta kommer än tydligare fram i de varningar, som han riktar till de prästmän, som genom sin prediko-verksamhet kunnat bidra till att egga »de nychristna» i deras ofördragsamhet och benägenhet att döma andra. I detta sammanhang vänder han sig i en längre utredning, rik på homiletiska råd och anvisningar, mot läsarnas förväxling av den nya födelsen och väckelsen samt av rättfärdiggörelsen och helgelsen. Det förmanande, tillrättavisande och vägledande herdabrevet mynnar ut i en försonlig maning till ödmjuk självprövelse: »Hvad vi alle behöfve, är att

pröfva oss sjelfva. Den inskrift, som stod öfver templet i Delphi, vore ock tjenlig öfver den Christna helgedomen. 'Syndare! känn dig sjelf', är ju vårt första rop, då vi der fram bäre sanningens och nådens ord. Skulle vi då ej, till vår egen rättelse, använda den spegel, vi för andra hålle fram?»

Detta mera enskilda uttalande i den aktuella frågan om läseriet blev snart beaktat utanför den krets, för vilken det närmast var avsett. 1833 utgav Franzén en nya upplaga av sitt herdabrev, som han försåg med följande förklaring: »Af den anledning, att man ifrån särskilda orter begärt, att få eftertrycka denna skrift, för att göra den tillgänglig äfven utom den krets, för hvilken den egentligen blifvit utgifven, har författaren sjelf besörjt om denna nya upplaga.» Ett annat uttryck för det intresse, som den nye Härnösandsbiskopens herdabrev om läseriet framkallat bland allmänheten, har man i en anmälan därav, som publicerades i den wallmarkska *Journalen* lördagen den 29 september 1832. Den lyder så:

HERDABREF I HERNÖSANDS STIFT, DEN 24 JULI 1832, AF FRANS
MICHAEL FRANZÉN.

Man wet väl ej om det är enligt med bruket, att inför den större allmänheten anmäla en skrift, sådan som den närvarande. Den är ämnad för en inskränktare krets, och har endast tillfälligtwis kommit under Anmälares ögon. Men behöfver han för denna anmälan en ursäkt, så må han äga den i den uppbyggelse, hvarmed han läst dessa enkla, hjertliga, förståndiga, Christliga ord, och hwilken han gerna önskade dela med flera.

Författarens namn är för bekant, att wi derwid behöfwa uppehålla oss. Mången torde det ej eller vara obekant, att Skalden Franzén är en ibland dem, som i obunden stil bäst skrifwa Swenska språket. En innehållsrik, behaglig enkelhet utgör i detta afseende hans sällsynta mästarskap; och äfwen detta Herdabref lemnar derpå prof. Till ex. strax i början: »Hwad jag har att säga Eder är wisseligen ingenting annat, än hwad en hwar, som förbundit sig att göra en Evangelisk Predikares werk, af sig sjelf bör weta och förnimma. Men är det blott det nya, som wi skola akta och besinna? Plär icke det wigtigaste, det nödwändigaste, vara det mest bekanta, det mest allmänna?»¹ Hwad

¹ Vid sin citering av herdabrevet har recensenten ej fullt troget följt dess ordalydelse. De två sista frågesatserna ha hos Franzén följande formulering: »Men är det blott det nya, det förut okända, vi skole akta och besinna? Plär icke i allmänhet det wigtigaste, det nödwändigaste vara det mest bekanta, det mest allmänna?»

är hwardagligare än ljuset, som hwar morgon går upp? men om det blott en enda dag icke uppginge, hwad skräck, hwad jemmer, hwad förstöring skulle icke deraf följa? Likaså förhåller det sig med Evangelii ljus. Alltid detsamma, måste det dock hwar dag förnyas.» — — Kan någonting sägas skönare och sannare?

Men det är ej wältalighetens blomster, som wi äro utgångna att plocka. Med stora gåfwor i detta afseende, är likwäl Franzén så aflägsnad från att binda Guds ord i blomsterqwastar, att man snarare i hans andeliga framställningssätt märker ett uppsåtligt undflyende af all stilens grannlåt, ett närmande till hwardags-talet, hwari man någon gång wore frestad att tadla ett bemödande; — om ej den motsatta ytterligheten wore allt för allmän. Sådan har han förefallit oss i sina predikningar. Med en swag organ framsagda, smickra de ej örat, men man lär af dem. De tåla att noga höras, skulle ännu mera tåla att noga läsas, och tillgången dertill wore en skänk, som skulle mötas med tacksamhet.

Det Herdabref som wi nyss läst med ett så innerligt bifall, att det söker sig ett uttryck, är stäldt till Presterskapet i ett stift, der man länge hört omtalas religiösa söndringar ibland folket, hwilka, ehwad man derom må dömma, dock åtminstone bewisa annat än likgiltighet och andelig död. Det är upplysande, warnande, försonande ord af en Christlig Herde, förträffligt för sitt närmaste ändamål, men äfwen rätt wäl wärdt att behjertas af en hwar, och i synnerhet tjenande att afwäpna den andeliga arffjenden högmodet, i hwad parti och gestalt det må wisa sig, i stolthetens larf, eller ödmjukhetens. Ty det finnes äfwen i andans rike twå slags tyranner, despoten och slafwen, som lätt ombyta roller, och det endast på sig sjelf förtröstande förnuftet är närmare slägt än det tror med det oförnuft, som likwäl i namn af det heligaste will herrska. Författaren till brefwet är ingen anhängare af det slags juste milieu som i en uträknad medelproportional af det ytterligt orätta söker det enda rätta. Han står på den grund, än hwilken ingen annan kan läggas, i Christelig lära och lefnad. Han bjuder upplysning och försoning, men det är med en annan wishet än den, som endast kan råda: irra måttligt! Att lära känna sig sjelf genom Guds ord, och derigenom werlden, är hans walspråk; och wi kunna ej annat än underskrifwa det i hela dess widd.

Ty den som skrifwer dessa rader — ingen andelig, och knappt en andans man, — har fått sig föresatt att betrakta och äfwen lära hwad som kallas Historien med dess nytta och nödwändighet. Han måste bekänna, att en lång sysselsättning dermed ej kunnat inge honom andra tankar, än att wi se wäfnaden på afwigan, och att sannolikt figurerna på rätta sidan taga sig helt annorlunda ut.

Han har ibland annat kommit på dessa tankar, då han sett hwad litet den samtida bildade, klassiska fornwerlden wet af Den, som kallades timmermannens son i Nazareth. Och likwäl hänwisar just denna fornwerld, hwars twåtusenåriga werk ännu tala till oss med gårdagens

friskhet, och gripa oss i själen, som wore de der hemmastadda, — likwäl hänwisa, med allt hwad de säga, och allt hwad de förtiga, dessa längst förswunna och dock närwarande och werkande andar just derigenom på werldens största hemlighet och djupaste sanning, oakadt allt hwad i det yttre synes tala deremot, nemligen: den innerliga gemensamheten inom audans rike. — Hwad? Om denna gemensamhet ginge ända till gemensamheten af ett fall och en försoning? — Så skulle kanhända redan en okristen kunna fråga. Det är att stappla på en stor hemlighet, skall man säga. Hwad wi sagt är också blott ett tecken till de många, af detta inre sammanhang, som på andra sidan utan twifwel är tydligare, men äfwen på denna kan spanas; ehuru oredigt trådarna synas löpa.

Så torde det i allmänhet förhålla sig med uppenbarelsen, att den är den verkliga lösningen på ett problem, hwars premisser öfwerallt i menskligheten ligga, mer och mindre, för en dag. Och wi tillägga: innefattade ej denna upplösning mer och annat än förnuftet, af sig sjelf, kunnat falla på, hwad hade man då af den att lära?

G—r.

Signaturen under recensionen hänvisar på Geijer som dess författare. G—r var dennes vanliga författarmärke under bidrag till tidskrifter och tidningar. Att denna artikel, som icke är upptagen i någon upplaga av Geijers samlade skrifter, ej heller i den av Landquist besörjda editionen, vars sjunde del just omfattar Geijers journalistiska produktion under åren 1832—37, lika litet som den är nämnd i Geijerlitteraturen eller Geijerbibliografierna, verkligen flutit ur den store historikerns penna, bestyrkes lätt genom en analys av dess form och innehåll. Till yttermera visso kan Geijer sägas indirekt ha utpekat sig själv, professorn i historia, när han säger, att »den som skrifwer dessa rader» — för övrigt en fras, som han synes ha haft en viss förkärlek för¹ — »har fått sig föresatt att betrakta och äfwen lära hwad som kallas Historien med dess nytta och nödwändighet». Man erinrar sig osökt, att Geijer höstterminen 1819 börjat sin lärarverksamhet för läsåret med en berömd föreläsning, publicerad i Iduna 1820 under rubriken *Om historiens nytta*.

Den lilla recensionen måste, om man nu först ser till dess yttre utformning, betecknas som i hög grad karakteristisk för Geijer. Den stora mottaglighet för intryck från det samtida kulturlivets alla fält, som hela livet igenom utmärkte denne utforskare av det förgångna, har, om man bortser från de hinder som plikterna som

¹ Denna fras börjar t. ex. den första av hans artiklar om fattigvårdsfrågan från 1839. Jfr ERIK GUSTAF GEIJER, *Samlade Skrifter* III, Stockholm 1875, s. 6.

ämbetsman och medborgare reste i hans väg, väl varit den förnämsta orsaken till att hans produktion fått den starkt framträdande fragmentariska karaktär, som den har gemensam med så många andra svenska geniens verk. Geijer hade påfallande svårt att samla sig helt kring en bestämd större uppgift, att hålla ut, tills det planerade verket förelåg avslutat. Av sina större planer genomförde han egentligen ingen. *Feodalism och republikanism*, Thorildskaraktistiken, *Svea Rikets Häfder*, *Svenska Folkets Historia*, *Minnen*, alla för blevo de ofullbordade. Utlovade fortsättningar uteblevo vanligen. Med detta Geijers rikt förgrenade intresse sammanhänger tydligen å andra sidan hans förkärlek för det lilla formatet, talet och uppsatsen. Här fick han plats för sina infall, utlopp för sina reflexioner och känslor. Det här framhållna draget, som särskilt starkt präglar Geijers produktion under det för hans utveckling så viktiga 1830-talet, har väl fått sitt mest betecknande uttryck i *Den blå boken*, där han för allmänheten framlade ett urval av de anteckningar, som hans eftertanke över världens gång och hans omfattande och skiftande lektyr givit upphov till. Den här publicerade anmälan av Franzéns herdabrev utgör också ett förträffligt prov på antecknardraget hos den store hävdatecknaren. Den kunde mycket väl ha försvarat en plats i *Den blå boken*.

Det som gör att det inte kan råda någon tvekan om att recensionen är skriven av Geijer är de många överensstämmelser, som den ifråga om innehållet visar med andra skrifter av den berömde historikern. Den mest frapperande av dessa överensstämmelser möter man i artikelns senare hälft. Recensenten betonar här med eftertryck det inre sammanhanget i det historiska skeendet. En lång verksamhet som historisk forskare och lärare, säger han i recensionen, har »ej kunnat inge honom andra tankar, än att wi se wäfnaden på afwigan, och att sannolikt figurerna på rätta sidan taga sig helt annorlunda ut». Denna synpunkt varierar recensenten längre fram, när han talar om »detta inre sammanhang, som på andra sidan utan twifwel är tydligare, men äfwen på denna kan spanas; ehuru oredigt trådarna synas löpa». Det är tydligen Geijer, som talar här. Man har i de anförda raderna en uppenbar förstudie till ett av de mest berömda ställena i hans produktion, ett intressant förebud till hans märkliga uppgörelse med romantikens konstruktiva historieuppfattning i »Minnen». Geijer utbrister här: »*Sammanhang!* Hvad är kosteligare, nödvändigare? Ja, men *sakernas eget*.

En glimt af detta är lycksalighet, — men endast belöningen för långvarig möda. Den som närmar sig till tidens susande väfstol finner snart, att ej här allt går så trådrätt efter vissa formler.»¹ Som man ser använder Geijer redan i recensionen i själva verket samma bildliga uttryck som i den självbiografiska skriften från 1834, även om bilden inte är så klart och fullt utformad på det förra stället som i »Minnen».

Den här påpekade parallellen gör, att det inte kan råda något tvivel om att Geijer är författare till recensionen över det fränzenska herdabrevet. Denna innehåller dessutom åtskilliga andra typiskt geijerska tankegångar.

Det har onekligen sitt intresse att erfara, att dessa tankar om svårigheten att nå fram till händelsernas inre sammanhang, till det som sker i det som synes ske, särskilt inställt sig för Geijer, när han anställt betraktelser över kristendomens anspråkslösa upprinnelse. »Han har ibland annat kommit på dessa tankar», säger han om sig själv, »då han sett hwad litet den samtida bildade, klassiska fornwerlden wet af Den, som kallades timmermannens son i Nazareth.» I detta sammanhang får Geijers djupa beundran för antiken ett vackert uttryck, när han fortsätter: »Och likwäl hänwisar just denna fornwerld, hwars twåtusenåriga werk ännu tala till oss med gårdagens friskhet, och gripa oss i själen, som wore de der hemmastadda — likwäl hänwisa, med allt hwad de säga, och allt hwad de förtiga, dessa längst förswunna och dock närwarande och werkande andar just derigenom på werldens största hemlighet och djupaste sanning, oakadt allt hwad i det yttre synes tala deremot, nemligen: den innerliga gemensamheten inom andans rike.» I dessa rader har Geijer återupptagit ett av Thorildbokens väsentligaste tankemotiv. Hans ord om »werldens största hemlighet och djupaste sanning» kunna lämpligen kommenteras med den utredning av samhällets väsen, som han givit i den filosofiska skriften från 1820. Han skriver där: »De naturliga banden, yttrande sig i en vexelverkan af känslor, göra det naturliga samhället; men detta partikulerar sig oupphörligen (i af hvarandra oafhängiga familjer) innan begreppet, såsom en egen makt och i egen sjelfständighet, utbildat sig; emedan begreppet först är det till sin natur *allmänna*. I den mån detta sker uppstår det allmänna väsendet (*res publica*) i motsats med det enskilda (*res familiaris*), och det borgerliga samhället ur

¹ ERIK GUSTAF GEIJER, a. a. I, s. 54.

det naturliga. Rättsbegreppet ger väl detta öfver allt sin form, men till sitt egentliga väsende består det icke blott deruti, att detta gjort sig i verket gällande, utan i och med detsamma i en vaxelverkan af begreppen i allmänhet, hvarigenom det i allt begrepp *gemensamma* allt mera utbildas (hvilket är odlingens historia), då tillika, emedan begreppet leder all verksamhet, hvar och en ej kan annat än verka med gemensamma krafter: — en *gemensamhet* som slutligen blir så öfvermäktig, att, om äfven alla de enskilda ville afsöndra sin verksamhet och sina intressen, de blott derigenom skulle vända denna gemensamhet emot sig sjelf till allmän förstörelse (hvilket är den förderfvade civilisationens öde) och sjelfva förgås, under det att *hon* likväl i ideen fortlefver och blir ett bättre slägtes arf. — Så tillgår det att människorna tillhoppa kunna föda ett väsende mäktigare än sig. Denna mäktigare är *andan* — — hvars och ens del men ingens tillhörighet. Den antar väl natur af de människors böjelser och seder, som den förbinder, och är då, för att så säga, det personliga hela, samt karakteriserar det samhälle, den tid, hvars gemensamhet den utgör (hvilket är meningen då man talar om ett folks, ett tidevarfs anda); men i sig sjelf är den fientlig mot allt enskildt, genombryter alla skrankor, invecklar människan med och mot hennes vilja allt djupare i odlingens stora problem, blott deri under alla olika skiften sig sjelf lik, att den oupphörligt blir mäktigare och oundvikligare än den strängaste nödvändighet, gör människorna i lycka och olycka, i godt och ondt, allt mera beroende af hvarandra. Med ett ord: den vill blott *sig*, och är en egenvilja, som man med rätta kunde kalla för släktets eller människans i allmänhet.»¹

Kort efter det att Geijer kastade ner sina anmälan av Franzéns herdabrev, skulle han åter i gripna ordalag tolka, vilken djup betydelse denna hans uppfattning om något för menskligheten gemensamt hade för honom. Det skedde i hans tal vid jubelfesten till Gustaf II Adolfs minne den 6 november 1832 i Uppsala. Han säger där: »Men om den sanna storheten i sig har något sällt och lyckliggörande, hvar skulle vi snarare söka dess rätta jordmån än bland ett *enigt folk*? Sällsamma bild! — för vår tid så främmande, att, äfven der dess verklighet finnes, den öfverses, om ej föraktas, och likväl för talaren ej mindre än för skalden så nödvändig, att han måste skapa sig den, der den ej finnes. Ty *han*

¹ ERIK GUSTAF GEIJER, a. a. II, s. 205.

andas blott i det offentliga, i det gemensamma, i det såsom rätt och lycka allmänneligen erkända, liksom i sin luft. Betag honom den, eller förfalska, förgifta den (tyvärr äro smittorna inom detta område farligast) — och han är maktlös, om ej till det onda genom egenkärlekens, tvedrägtens, hatets ingifvelser; eller ock måste han söka genomtränga alla lögnens dimmor för att åter lefva i sanningens ljus. Må *detta* vara än så bortskymdt, än så fördunkladt: det är likväl det verkligt gemensamma, det i människosjälens inneburna, det gamla, det tusen gånger upptäckta och dock evigt nya, ty man ledsnar ej vid dess vederqvickelse. Han tror, han *måste* tro och hoppas derpå, såsom äfven öknens törstande vandrare hoppas och tror på vattukällans läskande stråle, vore den än förborgad i klipans barm. Hvar skedde något stort på jorden, hvori kraften af detta i sig sjelft *gemensamma* i menskligheten ej kändes såsom en stor och lifvande enighet?»¹

I de knappa rader om »gemensamheten af ett fall och en försoning» och om uppenbarelsens innebörd, varmed Geijer avslutar sin artikel, varierar han också temata från Thorildskriften.² Den lilla recensionen blir på detta sätt ett värdefullt vittnesbörd om att de tankar, som Geijer nedlagt i sin filosofiska trosbekännelse från 1820, under årtal levat kvar i hans sinne och lätt varit aktualiserade.

Artikeln innehåll för övrigt motsäger inte den här gjorda attributionen. Det gäller främst det utförliga uttalandet om Franzén som författare. Att Geijer delade sin samtids beundran för dennes diktning är känt. Att han inte skattat honom mindre som prosaist än som poet framgår av den ingående analys, som han ger av Franzéns prosastil. Det är också betecknande, att han efterlyser en samling av den nyutnämnde biskopens predikningar. Först 1841 skulle dock Franzén börja utge sina *Predikningar*.

Recensionen visar vidare, att Geijer, som var att vänta, lika litet som de flesta andra svenska kulturpersonligheter i främsta ledet på denna tid kunnat undgå att reflektera över de under 1820-talet kraftigt framväxande folkliga religiösa rörelserna i landet. Dessa ha tydligen avunnit honom en viss respekt. De bevisa åtminstone annat än »likgiltighet och andlig död», framhåller han. För övrigt ansluter han sig helt till Franzéns avståndstagande från såväl den

¹ ERIK GUSTAF GEIJER, a. a. VII, s. 111—112.

² Jfr a. a. II, s. 200 ff.

rationalistiska neologen som den svärmande läsaren. När allt kommer omkring, menar han, drivas båda av samma kraft, »den andeliga arffienden, högmodet». Geijers syn på sekterna skulle med tiden bli betydligt välvilligare. När han under sitt uppehåll i Tyskland sommaren 1846 dikterade sina tankar om tidens religiösa frågor, hävdade han bl. a., att »det är först genom *sekternas* sant kristliga ifver som i våra dagar äntligen också *statskyrkorna* blifvit uppväckta ur sin långvariga djupa sömn.»¹

Det kan till sist vara av intresse att ta fasta på recensentens öppenhjärtiga karakteristik av sig själv som »ingen andelig, och knappt en andans man». Man vill gärna se ett samband mellan denna bekännelse och Geijers avsägelse av biskopsdömet i hans hemprovins något år senare.

---

¹ ERIK GUSTAF GEIJER, a. a. III, s. 579.